

«VAD SÄGER SVENSKA FOLKET NÄR
DOM FÅR EN SUP? — JO, JAG TACKAR.»

En studie i 1900-talets supvisetradition

AV
CHRISTINA MATTSSON

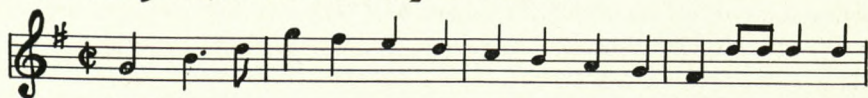
Särtryck ur TRADISJON 1974

“Vad säger svenska folket när dom får en sup? - Jo, jag tackar.”

En studie i 1900-talets supvisetradition

Christina Mattsson

Mel: Kungl. Södermanlands Reg^{tes} Marsch

Vad sä-ger sven-ska fol-ket när dom får en sup? - Jo, jag tack-ar!

1.

Än idag sjungs äldre traditionella supvisor (1), som under mycket lång tid levt i traditionen. Men de flesta supvisor som sjungits under 1900-talet har i regel ingen högre ålder. En del skrevs i slutet av 1800-talet men många har kommit till under detta århundrade.

Supvisans livsvillkor har inte ändrats nämnvärt under de sista århundradena. Den lever och har levt i festgrupper. I festgruppen skapar visan samhörighet och gemenskap, stämningen höjs och dryckesglädjen ökar när man sjunger. Supvisan är funktionsbunden och så länge som våra brännvinsseder lever kvar kommer antagligen också visan att finnas och fylla sin funktion.

I allmänhet känner vi inte namnen på författarna till de yngre supvisorerna. En visa som blir allmänt sjungen får en anonym prägel. Den förs snabbt vidare och man frågar inte efter upphovet; för festdeltagarna som använder visan spelar det ingen roll vem som egentligen har skrivit den. I själva verket är supvisan en anonym diktning som fortfarande sprids muntligt, även om utbredningen av tryckta supviseböcker spelar en stor roll. I traditionen kan även helt unga supvisetexter bli omformade och nya varianter av visorna kan dyka upp.

De yngre supervisorerna är diktade på traditionellt manér, samme schabloner återkommer i visa efter visa. Brännvinet, raden av skålar, ruset o.s.v. besjungs på ett likartat sätt. Vanligen är texterna enkla och kan läras utan större svårigheter. Texten är inte heller huvudsaken för festdeltagare som sjunger supervisor, för dem är visans funktion viktigast.

Ernst Klusen har vid flera tillfällen också sagt att det inte är textens utseende som avgör visans liv i traditionen utan den sociala funktion som visan fyller (Klusen 1969 s. 36, s. 190).

Ett av de viktigaste kännetecknen på den yngre supvisan är att den sjungs till en redan välbekant och populär melodi (2). Detta underlättar också supvisornas spridning. Nydiktade supvisor kan snabbt tas upp i traditionen eftersom melodierna i förväg är kända. Detta, tror jag, är en viktig anledning till att en utbredning av nydiktade supvisor har kunnat ske även i vår tid. Vi har idag inte tid och utrymme för en supvisa med *både* ny text och ny melodi.

2.

Ett stort samlat material med supvisor finns i tryckta visböcker, men det är först under 1900-talet som folkliga supvisor samlade ur traditionen börjar tryckas i större omfattning (3). Under 1800-talet innehöll visböckerna material hämtat från annat håll. Då var det i själva verket de litterära dryckesvisorerna som genom tryckta sångsamlingar letade sig

Omslaget till *Vid Bålen*, en samling dryckesvisor som utgavs i mitten av 1800-talet.

ut till en större och bredare publik. Det var skål- eller dryckesvisor av skalder som Anna Maria Lenngren, Franzén m. fl. som trycktes anonymt i sångsamlingarna. Därför måste också dessa äldre samlingar användas kritiskt, då bara en försvinnande liten del av materialet återger traditionellt folkligt visgods.

Även samlingar med enbart dryckesvisor dominerades av de litterära bidragen. I Axel Iwar Ståhls (pseud. för Ludvig Theodor Öberg) *Ud Bålen*, som trycktes i Stockholm 1854, finns de främsta författarna av sällskapsvisor medtagna, liksom i *Femtio Dryckes-Sånger* som året innan trycktes i P. G. Bergs folkskriftsserie.

Det är först under senare tid som visböcker med övervägande folkliga supvisor börjar dyka upp. 1927 (4) trycktes i Helsingfors *Pärulan hyllad i trettioåttio ur glömskan framdragna sånger* och den inspirerade snabbt till andra liknande samlingar. I «Pärlans» undertitel betonas att visorna är hämtade ur traditionen och orsaken till att detta skett förklaras i förordet «Några ord om pärlans betydelse för nordens söner i gången tid». På tolv sidor prisas brännvinet och dithörande visa och utgivaren avslutar:

«Man har med detta knippe sånger blott velat ge en kritisk, häcklande och jäktad samtid en försynt antydning om det naiva och oförargligt betagande sätt, på vilket man fordومتima förlängde och immaterialiserade bordets njutningar. I den historiska pietetens namn har man bundit ihop denna poesibukett för att ge nutidens jordbundna släkte en aning om den doft av ungdom, livsglädje och uppsluppenhet, som kunde lägga sig över pärlan och skänka livet en vacker guldkant.»

Citatet hade lika gärna kunnat hämtas från någon annan supvisebok där utgivningen har motiverats. Man vill genom visurvalet bidra till att hålla en sångtradition vid liv, som man annars tror hotar att dö ut. I en sammanställning gjord 1971 heter det fortfarande: «Sjung tillsammans. Håll snapsvisetraditionen levande . . .» (Skål alla vänner).

Från 1920-talet har supviseböcker regelbundet sammanställts. Form och utstyrsel har varierat, men i allmänhet är visorna tryckta i små behändiga häften med den tanken att de ska kunna användas vid bordet. Många gånger innehåller visböckerna inslag som är både skämtsamma och humoristiska. Man lånar av varandra, med liten variation, reglerna om suparnas ordning (Helan, Halvan, Tersen, Qvarten o.s.v.) och lägger ibland till ytterligare en annan regel:

En sup är ingen sup.
Två supar äro en halv sup.
Två halva äro en sup.
Två hela äro en kyrksup.
Två kyrksupar äro en kronsup.
(Populära nubbvisor 1929)

*Den sjungande mannen här ovan pryder omslaget till *Sjung och Drick*, en av de få supviseböcker som är rikligt illustrerad.*

Som en regel fungerar också instruktionen om visbokens handhavande som ibland för säkerhets skull blir bifogad: «Vid utsjungning bör boken egenhändigt hållas i vänstra och glaset i den högra handen. För vänsterhänta tvärtom eller hur som helst (Sångbok n:r 4711. 1951).

Själva visbokens utseende kan bli ett skämt. När svensken fortfarande använde motbok för sina spritinköp utgav Svenska visförlaget påpassligt en samling supvisor häftad i pärmar förvillande lika en motbok. AB Sångbokssystem står som utgivare och häftet kallas «Sångbok N:r 4711» (eau-de-colognen!).

Däremot förekommer sällan illustrationer i visböckerna, utom då de blir mycket praktfulla, som t. ex. *Sjung och Drick* som 1933 sammanställdes av Carl Möller med Einar Nerman som illustratör.

Det är alltså övervägande folkligt vismaterial som finns i dessa visböcker. Ibland finns dryckesvisor av sällskapsvisans skalder medtagna (Anna Maria Lenngren, Franzén och andra), men i motsats till många 1800-talssamlingar blir författarnamnen alltid utsatta. Det folkliga vismaterialet hämtar utgivarna från egen tradition eller från vänners och bekantas traditioner. Man kan, enligt företalet till «Pärulan» (1927), fortfarande «påträffa någon äldre man, som i tacksamt minne uppbevarat en del av dessa sånger med därtill hörande seder och bruk. Några vänner till det förgångna ha därför satt sig i förbindelse med dessa de sista mohikanerna från Bacchi skansar för att rädda åtminstone några rester av denna diktning undan fullständig glömska». När Wahlströms bokför-

lag 1971 och 1973 presenterade två häften med supvisor hade materialet till båda samlingarna hämtats från släktingar och vänner. Ibland kan supvisor gjorda speciellt för visboken förekomma, men dessa är diktade på traditionellt sätt, och har ofta stora förutsättningar att från visboken upptas i traditionen.

Visböckerna är sammanställda för en stor, allmän publik som är helt okänd för utgivarna. Kommersiella intressen spelar här en stor roll, och visurvalet bör vara välbekant för köparen eller, om materialet är yngre, så sångbart som möjligt. Det kan heta: «Eftersom snapsvisorerna oftast förs vidare genom muntlig tradition händer det att texterna med tiden förändras lite här och var. I sådana fall har vi försökt att välja den vanligaste versionen» (Snapsvisor 1973). Och apropå nydiktningar: «De sånger som här följa äro till stor del fullkomligt nya – – –. Deras musikaliska underlag är känt av envar, så att inga svårigheter föreligga i den vägen» (Små visor till stora supar 1947).

I en visbok måste givetvis visorna vara sångbara. De hittills utgivna supviseböckerna har alla varit förhållandevis billiga, och priset har kunnat hållas nere bl. a. därför att noter i regel inte finns tryckta vid texterna, något som annars kan fördyra sångböckerna avsevärt. De flesta människor kan inte heller läsa noter och än mindre sjunga efter dem. Håller man detta i minne vågar man också säga att visutbredningen idag i *vid* bemärkelse fortfarande är muntlig. Yngre supvisor behöver inte heller, eller mycket sällan, använda sig av nottryck för att kunna spridas. Ett av de viktigaste kännemärkena på den yngre supvisan är att den sjungs till en redan bekant melodi, och nydiktade supvisor till kända melodier kan därför ganska snabbt bli spridda och populära. Det är lättare att applicera en ny text till en redan känd melodi. I visböckerna räcker det att den underlagda melodins titel eller första rad anges vid texten, notskriften blir överflödig.

Gemensamt för supviseböcker utgivna under 1900-talet är alltså att de i allmänhet har ett enkelt utförande. De innehåller vismaterial som är traditionellt, i den bemärkelsen att visorna, både de äldre och de yngre, har levt i den muntliga traditionen, längre eller kortare tid, innan de insamlats från olika håll för tryckning. De flesta visor sjungs till bekanta melodier och istället för nottryck anges den underlagda melodins första rad eller titel vid visans text. En typisk supvisebok har ett innehåll som känns igen eller kan sjungas av så många människor som möjligt.

3.

De ovan skisserade supviseböckerna är alltså sammanställda för en publik som är okänd för utgivarna. Till en i förväg känd publik vänder sig däremot visböcker som sammanställts för speciella föreningar eller sammanslutningar. Dryckessederna har uppburits och konserverats inom

vissa grupper, och särskilt studenter har under långa tider använt och varit bärare av supvisor. Den konservativa studentmiljön har bidragit till att många äldre traditionella supvisor bevarats under mycket lång tid, men även yngre supvisor har snabbt fått fäste i studenternas supvisetradition.

Visböcker sammanställdes speciellt för studenter redan på 1800-talet, men det var först under 1900-talet som visböckerna började anta fastare former. Snart sagt varje studentsammanslutning, kår, nation el. dy. skaffade en egen sångbok. Till en början var det ganska små anspråkslösa häften med tonvikten lagd på fosterländska sånger och visor, men så småningom blev de allt omfångsrikare och kunde på 1930-talet omfatta över 100 sidor. Samtidigt som omfånget ökade infördes också särskilda avdelningar med supvisor. Här samlas, liksom i supviseböckerna, den folkliga supvisan.

Visorna hämtas i allmänhet ur de egna leden. När Skogshögskolan lät trycka sin första sångbok, «Skogis-Visor», hade utgivningen förberetts genom ett upprop bland studenterna. Andra gånger lånas nytt vismaterial ur andra studentgruppers sångböcker.

Studentsångböckerna speglar i viss mån den levande traditionen. Upplagorna tar slut och måste ersättas av nya. De nyss nämnda «Skogis-Visorna» utkom första gången 1918, redan 1920 kom andra upplagan, 1924 tredje upplagan, 1929 fjärde o.s.v. De nya upplagorna får delvis nytt och reviderat innehåll anpassat till den grupp studenter som ska använda sångboken. «Sånger, som icke sjungits, ha borttagits, och andra ha kommit till, — —. Rättesnöret har varit: allt som sjunges skall med och intet annat» (Carminum Liber Holmiensis 1935).

En del supvisor som sjungits under 1900-talet är äldre traditionella visor, som levt i den muntliga traditionen under lång tid. När sådana visor idag förekommer i tryck så är det i regel i sångböcker som riktar sig till bestämda grupper. I studentsångböckerna kan den lokala anknytningen poängteras genom en äldre traditionell supvisa från det landskap som studenterna kommer ifrån. Studenter från Dalarna väljer gärna en visa som «Vem skall denna skålen tillhöra». Den s.k. Stabbdansen var förr mera allmän, men visan har under det sista århundradet framför allt sjungits i Dalarna. En sådan visa förstärker känslan av grupptillhörighet. Visan betonar studentgruppens egenart, eftersom melodin inte längre är så känd att den kan sjungas av gemene man. Sådana visor förekommer däremot nästan aldrig i de rena supviseböckerna, som vänder sig till de stora och okända grupperna av supvisesångare.

Annars är det i stort sett samma supvisor som ingår i studentsångböckerna som i de rena supviseböckerna. En skillnad finns däremot i bruket av melodiangivelser vid yngre texter som ska sjungas till kända och välbekanta melodier. I de tidiga studentsångböckerna saknas ofta denna anvisning. Då var studentgrupperna relativt små och överskåd-

liga. Den speciella grupp, som sångboken var avsedd för, var tillräckligt begränsad för att uppgiften om vilka melodier som supvisorerna skulle sjunga till kunde spridas utan tryckt hänvisning. Efterhand som studentgruppen blir större blir också melodiangivelser nödvändiga. I 1960-talets studentsångböcker finns melodiangivelser vid så gott som samtliga yngre supvisor. Anvisningen behövs, liksom i supviseböckerna, för att göra texterna sångbara för alla.

4.

Spridningen av nydiktade supvisor påskyndas av att de sjungs till välkända melodier. Man lånar melodier från visor eller sånger som de flesta människor kan eller känner igen. En rad melodier lär vi oss redan som barn, andra övas vi att sjunga i skolan och under hela uppväxttiden och som vuxna möts vi av ytterligare annat melodimaterial. De flesta människor känner också till eller kan sjunga med i någon barnvisa, skolsång eller schlager och det är också från dessa grupper som supvisorerna hämtar sina underlagda melodier. Fenomenet är egentligen inte nytt; supvisan hämtade redan på 1700-talet sina melodier ur motsvarande grupper.

De äldre visor som står som melodiangivelser till dagens supvisor har i regel diktats under 1800-talet. Visorna hade snabbt fått fäste i traditionen och spreds via skillingtryck och tryckta sångböcker. De upptogs snart som folkets egna sånger och författarnamnen föll i glömska. Det är sådana visor som idag felaktigt kallas «skillingtryck» i folkmun (5).

N
UBBEN ÄR EN FORM AV SPRITEN
VARAV DAMER FÅ EN LITEN.

En sida ur Spirituöst alfabet tecknad av Annie Bergman 1932.

Dessa populära visor har också satt sina spår i supvisediktningen. Det mest välkända exemplet är väl «Imbelupet glaset står på bräcklig fot», som sjungs till vismelodin *Kors på Idas grav*:

Imbelupet glaset står på bräcklig fot,
kalla pilsnerflaskor lutar sig därmot,
men där nere, miserere, uti magens avgrundsdjup
sitter djävulen och väntar på en sup.
(Nylänningarnas sångbok 1925)

Den ursprungliga texten till «Kors på Idas grav» skrevs av grevinnan Charlotta Berger f. Cronhielm till en melodi komponerad av hennes make. Visan publicerades första gången 1826 och blev snart en av de populäraste skillingtrycksvisorna i Sverige. 1915 hade texten utkommit i mer än 80 skillingtrycksupplagor:

Mossbelupen hydda står vid Heklas fot,
höga granar skydda den mot stormens hot.
Men därinne, sorgsna minne stormens hand en ros bröt av,
än på strand vi finne kors på Idas grav.

Författarinnan och hennes komponerande make glömdes snart, men visan med sitt sentimentala innehåll levde kvar och lärdes av nya generationer.

«Imbelupet glaset står», som har en för supvisesångare allmängiltig text och som sjungs till en allmänt känd melodi, har blivit en av 1900-talets allra populäraste supvisor. Jämför man de båda texterna, den ursprungliga vistexten med supvisan, ser man snart att supvisan i enskilda delar är en omsjungning av den ursprungliga texten. Inte bara melodin utan också vistexten har varit underlag till supvisan och diktaren har med hjälp av välkända motiv förvandlat den populära «Kors på Idas grav» till en användbar supvisa. Som vi kommer att se längre fram i fler exempel är detta ett av de flitigast använda greppen vid skapandet av nya supvisor. Med enkla medel övergår visor till supvisor och parodin är inte avlägsen. Bl. a. har Hermann Fischer framhållit att omsjungningar och diktandet av parodier kan ses som en form av avståndstagande från det många gånger sentimentala innehållet i visor eller schlager (Fischer 1965 s. 53 ff).

Liksom de flesta supvisor idag har «Imbelupet» i regel bara en vers. Ibland kan det hända att Imbelupet-texten med enkla medel anpassas till ritualen om snapsarnas numeriska ordning. Det skapas alltså en andra vers, där rimmen till halvan blir: «magens välvda valv – väntar på en halv». Den tredje versen besjunger tersen: «magen härs och tvärs – väntar på en ters» o.s.v.

«Imbelupet» har i några visböcker påhakats en fristående andra vers, men denna sjungs nog numera aldrig. Den anspelar nämligen på speciella förhållanden, som inte längre har något intresse. Visans text syftar på en bok, «De akademiska dryckessederna», som var skriven av Ax.

Axelman, vilken starkt fördömde studenternas alkoholvanor. Det var också inom studentkretsar som den här andra versen sjöngs på 1930-talet innan Axelmans bok förlorade aktualitet:

Helan halsad är, och Axelmans moral
på nationen i dess helhet verkar skral.
Halvan lyster att bli kysster
och att smekas av din hand.
Låt oss tömma den och gå mot fjärran land!
(Norrlands nations sångbok 1933)

En populär melodi fångar supvisediktarnas intresse, och «Imbelupet» är inte den enda supvisetext som sjungits till melodin «Kors på Idas grav». En rad andra texter använder samma melodi, men ingen av dessa har blivit särskilt populär. Ett mått på Imbelupet-textens popularitet är också alla de nydiktade supvisor som använder denna som melodi-angivelse istället för den ursprungligare «Kors på Idas grav».

Listan över äldre folkliga visor som fått låna sina melodier till supvisor kan göras lång. Ju närmare vår tid dessa äldre visor ligger desto större är också förutsättningen att de lever kvar i minnet och kan bli lämpliga underlag för supvisor. Från 1880-talet härstammar *Älvsborgsvisan*, som skrevs av en helt okänd begåvning, August Wilhelm Thorsson. Visan blev på kort tid omåttligt populär och supvisorna följde i dess spår:

Den blomsterprydda gondolen gled
och vi tog supar och glidde med.
Det var så mörkt i den svarta natt
att knappt man såg att rulla hatt.
(Nubbe-visor 1945)

(Jfr. Den blomsterprydda gondolen gled
utöver Älvsborgs böljor ned.
Det var så hemskt i den mörka natt,
en flicka skön vid rodret satt.)

5.

De flesta av oss känner till ett antal barnvisor, som vi hörde som barn och som vi nu sjunger för våra egna barn. Det är enkla visor med sångbara och lättsjungna melodier. En mycket stor del av dessa barnvisor skapades under perioden 1890–1910 och nådde sin publik genom ett stort antal barnvisesamlingar. Det är inte heller de äldre folkliga barnvisorna som får låna sina melodier till nya supvisor utan just dessa barnvisor diktade vid sekelskiftet.

Den barnvisemelodi som flitigast blivit använd som underlag för supvisor är nog *Mors lilla Olle*. När «Mors Lilla Olle» upptas i de vuxnas värld blir han placerad på krogen och får i visan följande parodiska utformning:

En liten fyllhund på krogen satt,
rosor på kinden – men blicken var matt.
Läpparna små liksom näsan va blå.
Bara jag kunde så skulle jag gå.
(Chalmers sångbok 1950)

(Jfr. Mors lilla Olle i skogen gick,
rosor på kind och solsken i blick.
Läpparna små utav bär äro blå,
«Bara jag slapp att så ensam här gå!»)

En annan barnvisa som mer än andra inspirerat till nydiktningar är *Bä, bä, vita lamm*, som liksom «Mors lilla Olle» blivit spridd och populär genom Alice Tegnér's sångsamlingar. När visans sluttrader tjänar supvisan kan de lyda:

En stor, stor sup åt far,
en liten sup åt mor
och två små droppar
åt lille, lille bror.

Både barn och vuxna dansar sånglekar och sjunger julvisor och ur denna tradition har supvisediktarna under långa tider hämtat melodier till nya supvisor. Många av dessa sånglekar sjöngs och dansades redan på 1700-talet och har fortfarande starkt fäste i traditionen. Sånglekar som «Skära havre», «Domardansen» och «Väva vadmal» har rötter i 1700-talet, och av äldre handskrivna vissamlingar från denna tid vet vi att melodierna också användes som underlag till supvisor. Av dessa 1700-talssupvisor har en del levt kvar in i våra dagar.

På 1700-talet sjöngs till samma melodi som *Skära havre* en supvisa som började: «Brenwijn ut och brenwijn in/å brenwijn alla dagar» (Wallen 3 s. 25 nr 599). Jämsides med sångleken, som ju fortfarande är populär, har tilldiktningen levt i traditionen. Så sent som 1971 trycktes en variant av supvisan med melodiangivelsen «Skära havre»:

Brännvin in och brännvin ut
och brännvin är det bästa
och f-n tar den som brännvin har
och inte bjur sin nästa.
(Skål alla vänner 1971)

Melodier med starkt fäste i traditionen kan alltså bidra till att en tilldiktad supvisetext också kan leva kvar under lång tid. En annan supvisa, som ingår i samma samling från 1971, har även den melodiangivelsen «Skära havre»:

Dricka vill jag, druckit har jag,
drucken blir jag, drucken var jag,
dricka är min högsta skatt,
dricka vill jag dag och natt.
(Skål alla vänner 1971)

Visan blir intressant om vi jämför den med några rader i Israel Holmströms (ca 1660–1708) «Suputs försvar», där det heter:

Dricka skall iag, druckit har iag,
Drucken blir iag, drucken var iag:
Dricka är min bästa skatt,
Dricka skall iag dag ock natt.
(Hanselli SVSF s. 207)

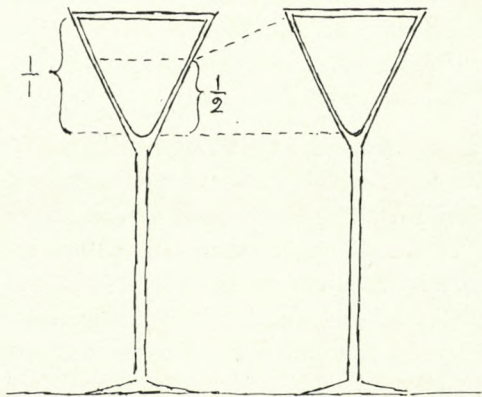
«Suputs försvar», som skildrar fylleriets dårskap, var uppenbarligen aldrig avsedd att sjungas.

Supar ska, enligt ritualen, drickas i en viss ordning. Man börjar med helan, fortsätter med halvan o.s.v. för att avsluta med den fjortonde supen «Kreaturens återuppståndelse» om man förmår fullfölja ritualen. Många supvisor är inte bundna till denna ritual och går bra att sjunga i vilken ordning man vill. Men till åtminstone de fyra första suparna finns särskilda visor diktade. Till halvan har man under långa tider valt att sjunga bl. a. följande visa, som sjungs till en känd sångleksmelodi:

Så väva vi vallman
så taga vi halvan.
Väva vallman och taga halvan
och låta nubbarna gå, gå.
(Skogis-Visor 1918)

6.

De äldre visor, barnvisor och sånglekar som lämnat melodiunderlag till supvisor har främst den muntliga traditionen att tacka för sin spridning. Av helt annan typ än dessa visor är de tonsatta dikter som blev allt van-

H

ALVAN, FAST MAN EJ DET TRÖR
OFTAST ÄR SOM HELAN STOR.

Bokstaven H som Annie Bergman illustrerade den i Spirituöst alfabet 1932.

ligare under 1800-talet. Valda delar av denna konstsång spreds och lärdes efter sångböcker i skolan. Redan dessa sångers stora spridning och det faktum att de flesta människor lärt sig melodin i skolan, gör att det inte är särskilt överraskande att finna en rad supvisor skaldade i konstsångernas spår. Sångernas högtidliga och allvarliga karaktär är också tacksamt stoff för parodier i olika former.

Vissa bestämda sånger har ingått i skolornas sångundervisning därför att Skolöverstyrelsen föreslagit dem till «stamsånger för allmänt inlärande i landets skolor». Som stamsånger räknas de nordiska ländernas nationalsånger, men också andra visor och sånger.

Man får redan under tredje eller fjärde skolåret lära sig Olof Thunmans *Vi gå över daggstänkta berg*. Gånglåten är också den populäraste melodiangivelsen vid nydiktade supvisor. Den är allmänt känd och ingår bland de svenska stamsångerna. Många av de supvisor som diktats till melodin har sedan kommit att tillhöra de allra populäraste i sin genre. Det är visor som:

Det var en gång en hel-angorakatt, fallera,
som älskade en vanlig bonna-katt, fallera,
och följdén blev en jamare,
fast den var mycket tamare,
för den var blott en halv-angora-katt, fallera.
(Teknis visbok 1943)

Så fatten nu glasen, gutår, fallera,
för nu är det tersen som går, fallera.
Opp och hoppa, gubbar,
det är roligt att ta nubbar.
Och nu är det tersen som går, fallera.
(Populära nubbvisor 1929)

Till supén så tager man sill, fallera,
men också ansjovis, om man vill, fallera.
Och om man är oviss, om sillen är ansjovis,
så tager man några supar till, fallera.
(Carminum Liber Holmiensis 1929)

Eftersom även texten till «Vi gå över daggstänkta berg» bör vara ganska allmänt känd, nådde följande nydiktning snabbt popularitet, särskilt som den på ett ganska fyndigt sätt använt sig av och vänt upp och ned på den ursprungliga texten:

Vi gå över daggstänkta berg, berg, berg.
Som lånat av smaragdena sin färg, färg, färg.
Men supén på is lagd är
bättre än smaragder.
Kom därför genast ned – ifrån daggstänkta berg.
(Nylänningarnas sångbok 1925)

(Jfr. Vi gå över daggstänkta berg, fallera,
som lånat av smaragden sin färg, fallera,
och sorger ha vi inga,
våra glada visor klinga,
när vi gå över daggstänkta berg, fallera!)

Andra sånger som rekommenderats till inlärande i skolorna är «Uti vår hage», «Mandom, mod och morske män» och «Vintern rasat ut». Det är tveksamt om *Uti vår hage* ska räknas som en traditionell folkvisa, men under den beteckningen har den genom skolsången och tryckta sångsamlingar fått en enorm spridning. Visan blev sedan ett tacksamt melodiunderlag för nydiktade supvisor. Diktaren av följande visa har väl tillgodogjort sig den ursprungliga texten innan han (eller hon) skaldade:

Uti vår mage där växa begär,
kom hjärtans kär.
Vill du mig något så träffas vi där.
Kom Renat och Aqua Vitae,
kom O. P. och allt vad sprit ä'
kom ljuva Genever, kom Överste.
(Sångbok N:r 4711. 1951)

(Jfr. Uti vår hage där växa blå bär.
Kom hjärtans fröjd!
Vill du mig något, så träffas vi där.
Kom liljor och akvileja,
kom rosor och salivia,
kom ljuva krusmynta,
kom hjärtans fröjd!)

Till de båda andra sångerna finns supvisor gjorda på liknande manér. När morske män mötas dricker de brännvin och avhållsamma göre sig icke besvär:

Mandom, mod och morske män
taga halvorna igen.
Den, som inte halvan tar,
han är ingen morsker karl.
(Pärulan 1927)

(Jfr. Mandom, mod och morske män
finns i gamla Sverige än,
kraft i arm och mod i barm,
ungdomsvarm i bardalarm . . .)

Visan är för övrigt en i raden bland många som betonar det manliga inslaget i våra dryckesseder.

När Otto Lindblads melodi till Herman Säterbergs text *Vintern rasat ut* bildar underlag för nya supvisor, igenkänner vi än en gång diktarens teknik att anspela på den ursprungliga texten: «Törsten rasar uti våra strupar,/tungan hänger torr och styv och stel».

En rad andra sånger, som visserligen inte räknas till stamsångerna, har säkerligen också skolsången att tacka för sin stora spridning. En sådan sång är *Vårvindar friska* med text av pseudonymen Euphrosyne (Julia Nyberg f. Svärdström) till en folklig melodi. Många supvisor använder denna visa som melodiångivelse. En visa för den första supen har diktats genom att välja delar ur den ursprungliga texten som underlag:

Vårvindar friska leka och viska:
Tag dig en sup i majsolens glans.
Strömkarlen spelar, sorgen fördelar
brännvinet med en viss elegans.
Andas blott djupt ty Helan nu går
och efter Helan Halvan du får.
Skål då, för visst är
våren ej trist är,
nu när vi mister måtta och sans.
(Nubbe-visor 1945)

(Jfr. Vårvindar friska leka och viska
lunderna kring likt älskande par.
Strömmarna ila, finna ej vila
förrän i havet störtvågen far.
Klappa mitt hjärta, klaga och hör
vallhornets klang bland klipporna dör.
Strömkarlen spelar, sorgerna delar
vakan kring berg och dal.)

Gemensamt för en del yngre supvisor, t. ex. de ovan citerade «Uti vår mage», «Mandom, mod», «Vårvindar friska», är att melodihänvisningen inte är nödvändig. Den ursprungliga vistexten finns (ibland lätt omformad) redan i supvisans första rad. Och det är också lika vanligt att sådana visor trycks utan melodianvisning, möjligen med uppgiften «känd melodi». Ett snart klassiskt exempel är följande supvisa, som under 1900-talet har haft en given plats i de tryckta samlingarna. Den ursprungliga visan är egentligen finsk, men fick svensk text under 1800-talet. Supvisan, som sjungits till såväl tersen som kvarten (suparna tre och fyra), har lånat både melodi och delar av texten från den ursprungliga visan:

Fjärran han dröjer från törstiga strupar,
redan vi tagit två modiga supar.
Ack, lilla tersen,
ack, lilla hjärtevännen,
kommer du ej snart?
Jo, jag kommer strax.
(Nylänningarnas sångbok 1914)

(Jfr. Fjärran han dröjer från grönskande dalar,
borta i konungens gyllene salar.
Ack, lilla fågelen,
ack, lilla hjärtevän,
kommer du ej snart, kommer du ej snart?)

7.

Under 1900-talet har utbudet av ny musik ökat i ofantlig omfattning. Musik skapas, blir förbrukad och glöms snabbt. En schlager föds plötsligt, den spelas ofta i radio, blir sjungen och visslad överallt men för-lorar så småningom sin popularitet och ersätts av nya melodier. Det är ett enormt melodimaterial som supvisediktarna här kan bygga på, och en melodis popularitet avspeglar sig snart i det antal supvisor som kan följa i dess spår.

Även om de flesta schlager är kortlivade, så har ändå många stannat i folks minne. Många av Emil Norlanders revyvisor är fortfarande populära. Norlander-revyn «Den förgyllda lergöken» uppfördes första gången år 1900 och är idag (1974) åter igen på turné runt om i landet. I revyn ingår bl. a. den välkända *Kovan kommer kovan går*, som har

Guldkrogen

Mel. Lysmaskidyll

Tag Dig en sup fast Din plånbok bantar
Räkningen här går på feta slantar

Snaps	400	69
Påfyllda supar	22	10
Groggvirke	1003	19
Mera utbångat		
(fast utan kvitton)		
Avrundat	2502	
Nånting att tänka på		

Skål!

Melodiskrivaren och kapellmästaren Paul Lincke skrev *Lysmaskidyll* till operetten *Lysistrate* (1902). Till denna melodi sjöngs sedan ovanstående supvisa, som på detta originella sätt finns tryckt i *Skäggets bästa snapsisar* 1967.

bibehållit sin popularitet genom åren. «Kovan kommer» har lånat sin melodi från äldre populära visor, men de supvisediktare som använder samma melodi minns Norlanders text och har denna som melodiangivelse. I följande populära supvisa känner vi också igen delar av Norlanders text:

Helan kommer, helan går, helan går, helan går.
Halvan följer i helans spår, i helans spår, i helans spår.
Nubben den får ingen spara
helan den skall sväljas bara.
Helan kommer, helan går,
lycklig den som halvan får.
(Populära nubbvisor 1929)

(Jfr. Vad man än vill företa, kovan går, kovan går.
Om man vill nå't roligt ha, kovan går, kovan går.
Kovan är ej gjord att spara,
kovan den ska' rulla bara,
kovan kommer, kovan går,
lycklig den som kovan får.)

Men än populärare som supvisemelodi blev Norlanders *Amanda Lundbom*. Amanda Lundbom är en av huvudpersonerna i «Konstgjorda Svensson» från 1909. Den visa som presenterar henne «Har ni sett Amanda Lundbom» fick sedan bilda underlag till en mängd supvisor, där den mest bekanta lyder:

Helan gick i ena foten,
bomfaderia, faderaderalla.
Gudskelov så vet vi boten,
bomfaderi faderallanlej:
Halvan ställer allting rätt,
bomfaderi faderallanlej.
Hugg i!
På nubbar blir man aldrig mätt,
bomfaderi faderallanlej.
(Små visor till stora supar 1947)

Även andra revy författare kom att utöka melodiunderlaget för supvisor. Fullt så populära har dock aldrig dessa supvisor blivit, även om de underlagda melodirefrängerna är nog så kända. Supvisor har diktats på finalmelodin i Ernst Rolfs «Lykkeland» («Bättre och bättre dag för dag». Musik: Mark Strong, text: Karl-Ewert – S. S. Wilson), liksom till Karl Gerhards paradnummer «Jazzgossen» med många fler exempel.

Även om en populär schlager sjungs eller visslas överallt, så är det i allmänhet bara de första textraderna eller refrängen som stannar i minnet. Detta märks tydligt i de supvisor som följer i schlagerns spår, i regel är det just refrängen som får låna sin melodi till supvisor.

När *Karl Alfred Boy* (musik: Sammy Lerner, text: Bob Sailor = Einar Rosenborg) slog igenom i Sverige i mitten av 1930-talet så var det också refrängen som sedan användes till en supvisa:

Vi äro små humlor vi, bzzz, bzzz,
Vi äro små humlor vi, bzzz, bzzz.
Vi äro små humlor, som tar oss en geting,
Vi äro små humlor vi.
(Nubben intages)

Bzzzz zzzzzz!

(Skäggets bästa snapsisar 1967)

En av 1940-talets verkliga storschlager blev *Lili Marleen*, en slowfox av Norbert Schultze till text av Hans Leip. Sången blev mycket snabbt populär och var under andra världskriget tyskarnas populäraste soldatsång. 1941 lanserades den i Sverige och kort därefter berikades skatten av svenska supvisor med en rad nydiktningar:

Vi kan dricka Sädes, vi kan dricka Kron
men allra mest vi glädes åt O. P. Anderssooon.
När den gått ner uti vår strup
då ropas det på nästa sup
ur svenska hjärtans djup,
ur svenska hjärtans djup.
(Nubbe-visor 1945)

I Tyskland utgör «Lili Marleen» ett snart klassiskt exempel på hur en schlager utsätts för omsjungningar och får delvis ny text (Bausinger 1973 s. 683).

En annan schlager från samma tid har också blivit flitigt använd som underlag till nya supvisor. Det är *Lambeth walk*, som i slutet av 1930-talet fick svensk text av Kar de Mumma (musik: Noel Gay). Till refrängen har många supvisor diktats och de båda följande har blivit mycket populära:

Super man för lite blir livet torrt
super man för mycke blir livet kort.
Super man så mycke som man tål
ja, då får man säja skål!
(Nubbe-visor 1945)

Vi åker skridskor på morsans golv.
Två gånger 7 $\frac{1}{2}$ är tolv,
två gånger tre är sju.
Hur i helsike räknar du?
HEJ!
(Sing-sing 1957)

Både «Lili Marleen» och «Lambeth walk» tillhör våra «evigt gröna» melodier, och båda har också sedan 1940-talet tillhört de populäraste

melodivalen till nydiktade supvisor. Men de flesta schlager är kortlivade – melodin blir sällan så allmän att den stannar i folks minne – och följderna blir att supvisor diktade till sådana melodier snabbt faller i glömska och upphör att sjungas så snart schlagern förlorat sin popularitet och melodin inte längre är aktuell. Eftersom många av dessa supvisor dessutom är bundna till slagerns rytmiska refräng innebär detta att de tilldiktade supvisorna bara i undantagsfall kan anpassas till andra melodier.

Delar av första versen i Martin Kochs *Lyckan* har varit underlag till följande supvisa, som med beprövade medel utnyttjar den ursprungligt så sentimentala texten. Supvisan rönt aldrig någon större popularitet sedan melodin började falla i glömska:

De vila i sina flaskor, de supar som skola tagas,
snart skola de imma i glaset och göra oss väldigt i gasen.
Så tagom nu på tand en tår,
som vi ha gjort i många år.
Helan kommer – Halvan går,
Den Bacchus älskar Tersen får.
(Små visor till stora supar 1947)

(Jfr. De sova ännu i jorden, de blommor, som vi ska plocka,
en gång ska de vakna med glädje, när solvindar leka och locka,
---)

Så tar jag dig till brud i vår
för långa, rika kärleksår,
ty lyckan kommer, lyckan går,
den som du älskar lyckan får.)

Få är väl också de som fortfarande minns refrängen till *Augustin* (musik & text: Bo Harry Sandin – Åke Gerhard), som var Sveriges bidrag till Eurovisionstävlingen 1959. Nydiktingen «Drycken må vara brännvin» har inte heller fått något större gensvar. Samma öde bör ha mött supvisan «Nu vi här fatta glaset» skriven till refrängen *Är du kär i mej ännu, Klas Göran?* (musik & text: Stickan Andersson).

8.

De yngre supvisorna sjungs i allmänhet till kända melodier som lånats från andra visor eller sånger. Från barnvisor, sånglekar och äldre visor, vilka alla i stor utsträckning sprids muntligt, lånar supvisediktarna melodier. Men melodiunderlag hämtas också från skolsångerna, som blivit inlärd av de flesta svenskar som en obligatorisk del i skolundervisningen. Populärmusiken ger ytterligare ett rikt melodimaterial att ösa ur. Vid sidan av dessa stora melodigrupper, som i den här uppsatsen bara har skisserats, har supvisediktarna hämtat melodier också från andra håll, så har t. ex. både Bellman och Taube fått bidra med melodier till denna säregna form av diktning.

Det är en viktig roll som dessa melodier spelar för de yngre supvisorernas fortsatta spridning. Det är sällan som själva innehållet är den direkta orsaken till att en supvisa förlorar intresse och upphör att sjungas, betydligt vanligare är att den underlagda melodin inte längre är lika allmänt omtyckt och börjar bli glömd. I allmänhet blir då den tilldiktade supvisan lämnad utan melodi och förlorar också möjligheten till ett eget liv i traditionen.

NOTER

1) Jag har här valt att genomgående kalla den funktionella skålvisan för *supvisa*. Termen användes redan under 1700-talet, i motsats till många andra smeknamn som idag finns på den funktionella skålvisan, så t. ex. den Völschowska handskriften «300 SupVisor af okiände Auctorer» (KB Vs 86:1). Termen *dryckesvisa* innefattar, förutom skålvisor, även visor som i allmänna ordalag besjunger backanaliska ämnen, och det är ovisst om alla dessa visor verkligen avsåg att beledsaga skålar. Som grund för undersökningen av supvisetraditionen under 1900-talet ligger ett eget register över supviseböcker och studentsångböcker.

2) Supvisan är givetvis inte den enda folkliga viskategorin som har lånat melodier från annat håll, melodilån förekommer inom en rad andra visgenrer. Margareta Jersild, Svenskt visarkiv, skriver för närvarande på en avhandling om melodiangivelser till äldre skillingtrycksvisor (före 1800).

3) Sverige saknar fortfarande en motsvarighet till Karl Clausens Dansk Folkesång genom 150 år, Khvn. 1958. Kortare uppsatser som behandlar det svenska sångboksutbudet har skrivits av Bengt R. Jonsson: Något om den unisona sångrepertoaren under de senaste 50 åren – *Samfundet för unison sång*, jubileumsskrift 1955, och Staffan Björck: Dikt – sång – visböcker. Några iakttagelser om litteraturmarknaden under 1800-talets förra hälft – *Samfundet för unison sång*, årsskrift 1966.

4) 1928 utgiven i Stockholm.

5) Sakuppgifterna i det följande (författaruppgifter etc.) är hämtade ur Svenskt visarkivs register och sammanställningar. Upplysningar om schlagertexter har lämnats av SKAP's arkiv. De kända svenska vistexter som citerats ingår i allmänhet i större svenska sångamlingar, t. ex. Sjung svenska folk.

KALLOR OCH LITTERATUR

Wallen: S. Ch. Wallen, Samling af Svenska Wisor 3. Åhr 1766. Ericssbergarsarkivet. RA. Hdskr. (Kopia i Svenskt visarkiv).

Hanselli SVSF: P. Hanselli, Samlade vitterhetsarbeten af svenska författare från Stjernhjelms till Dalin VI. Ups. 1863.

Bausinger 1973: Hermann Bausinger, Schlager und Volkslied. – *Handbuch des Volksliedes I*. München.

Fischer 1965: Hermann Fischer, Volkslied – Schlager – Evergreen. Tübingen.

Klusen 1969: Ernst Klusen, Volkslied. Fund und Erfindung. Köln.

Mattsson, C. 1974. 'What do the Swedes say when they are given a drink? Thank you very much'. A study in twentieth century toast-song tradition. *Tradisjon* 4, 51-70.

In the last century collections of literary toast-songs were published and have, in this century, been supplemented by popular equivalents. There are those commercial song books intended for general public and also those for special groups e.g. students. Toast-songs are a living and productive genre. The author here shows how new songs become accepted and popular by loaning well-known melodies.

Christina Mattsson, Svenskt visarkiv, Observatoriegt. 17¹, S-113 29 Stockholm.

SVENSKT VISARKIVS HANDLINGAR

1. B. R. JONSSON: Svensk balladtradition. I. Balladkällor och balladtyper. With a summary in English. Svenskt Visarkiv, Stockholm 1967. Pris kr 90:–, inb. kr 120:–.

SKRIFTER UTGIVNA AV SVENSKT VISARKIV

1. K.-I. HILDEMAN: Medeltid på vers. Litteraturhistoriska studier. With summaries in English. Almqvist & Wiksell, Stockholm 1958. Pris kr 25:–.
2. Om visor och låtar. Studier tillägnade SVEN SALÉN 7 november 1960. Svenskt Visarkiv, Stockholm 1960. Pris kr 20:–.
3. M. REHNBERG: Blå välling – sur sill. Vällingklockor och vällingklocksramsor. Nordiska museet, Stockholm 1967. Säruppl.
4. OTTO ANDERSSON: Finländsk folklöre. Tidig kalevalaforskning – Finlandssvensk insamlingsverksamhet. Svenskt Visarkiv, Stockholm 1967. Pris kr 25:–.

MEDDELANDE FRÅN SVENSKT VISARKIV

1. U. P. OLROG: Svenskt Visarkiv. En orientering om en ny institution. With a summary in English. 1954.
2. K.-I. HILDEMAN: Ballad och vislyrik. 1955. 2 uppl. 1967.
3. N. DENCKER: Svenskt Visarkivs sångleksregistrant. With a summary in English. 1956.
4. S. G. HANSSON: Gustav Schedins visa från Dalupproret 1743. 1956.
5. E. DAL: Scandinavian Ballad Research since 1800. 1956.
6. N. DENCKER: Wallmans samling. En förlorad samling svenska sånglekar. With a summary in English. 1957.
7. H. TOLDBERG: Den danske rimkrønike og folkeviserne. 1958.
8. N. DENCKER: Kung Orre skulle till gästabad fara. Avec un résumé en français. 1958.
9. N. DENCKER: Domaredansen. With a summary in English. 1958.
10. G. HENNINGSEN: Vedel og Syv og boktrykkerne. 1959.
11. S. EK: Visan om liten Ingas barnsäng. With a summary in English. 1959.
12. B. R. JONSSON: August von Hartmansdorff som balladsamlare. 1960.
13. OTTO ANDERSSON: Om kvarnsånger. 1960.
14. ALFHILD FORSLIN: Sveriges Radios magnetofoninspelningar av svensk folkmusik i Finland 1957. 1960.
15. B. R. JONSSON: Ett Pyramus och Thisbe-motiv i Sverige. With a summary in English. 1962.

MEDDELAN FRÅN SVENSKT VISARKIV

(forts.)

16. E. DAL: Scandinavian Ballad Research Today. 1962.
17. Smärre bidrag till folkviseforskningen I-III. Av Mogens Jensen, E. Dal, L. Vargyas. 1963.
18. AAGE JØRGENSEN: Folkevisesproget. 1964.
19. ALFHILD FORSLIN: Balladen om riddar Olof och älvorna. En traditionsundersökning. With a summary in English. 1964.
20. OTTO ANDERSSON: Tre finlandssvenska vissångerskor. 1965.
21. J. LING and M. JERSILD: A Method of Cataloguing Vocal Folk Music. A Description of the System Used at the Svenskt Visarkiv. 1965.
22. U. P. OLROG: Visorna från Nötö. Synpunkter kring ett inspelningsprojekt. With a summary in English. 1965.
23. OTTO ANDERSSON: Upprepningsstrofen i levande balladtradition. 1968.
24. ALFHILD FORSLIN: Greta Dahlström som fältforskare i Svenskfinland. 1968.
25. IØRN PIØ: Overnaturlige væsner i nordisk balladetradition I. 1969.
26. ALFHILD och GUN FORSLIN: Ett underligt djur i vår Herres hage. 1970.
27. IØRN PIØ: Overnaturlige væsner i nordisk balladetradition II. 1970.
28. NILS AFZELIUS: Bellman som folklig författare. 1970.
29. B. R. JONSSON: Om stroformer och rim i den nordiska balladtraditionen. (Under tryckning.)
30. E. DAL: Tyske, franske og engelske oversættelser af Færøkvæder. With a summary in English. (1970) 1971.
31. K. VINTEN: Folkevisens lyriske indledninger. 1973.
32. K. BOM: Danmarks norske Folkeviser. 1973.
33. CHRISTINA MATTSSON: "Vad säger svenska folket när dom får en sup? - Jo, jag tackar." 1974.

Samtliga nr i serien *Meddelanden från Svenskt visarkiv* kan beställas genom bokhandeln från Svenskt visarkiv, Observatoriegatan 17, (S) 113 29 Stockholm, med undantag av nr 1-11, 13-17, som är slutsålda. Priset per nr. är kr 8:-, utom för nr. 29-33 (kr 10:-).

Alla priser är cirkapriser i Sverige.